

บทที่ 2

ที่มาของสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนคืออะไร ถ้าจะกล่าวไปแล้วก็คือ สิทธิของมนุษย์นั่นเอง แต่อะไรคือสิทธิของมนุษย์ก็คงต้องมองย้อนกลับไปในอดีตนับแต่มีการกำเนิดมนุษย์ขึ้นมาในโลกนี้ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวก็มีแต่ธรรมชาติเท่านั้นที่อยู่ล้อมรอบมนุษย์เรา ไม่มีใครที่จะปฏิเสธความจริงนี้ได้ ในระยะเริ่มแรกมนุษย์ก็คงจะไม่แตกต่างไปจากสัตว์ซึ่งต่างก็จะต้องดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น มีการอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัว เป็นชนเผ่า เป็นรัฐตามลำดับความไม่เป็นธรรมก็เกิดขึ้นในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ความไม่สงบสุข ความเอารัดเอาเปรียบ ความขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้นมากบ้างน้อยบ้างบางครั้งก็ถึงขนาดเป็นการป่าเถื่อนไม่มีมนุษยธรรม มนุษย์จึงมีความต้องการที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง มีความปลอดภัยตลอดจนได้รับสิทธิต่างๆ ของตนเองอันจะพึงมี

มนุษย์จึงได้พิจารณาถึงสิทธิตามธรรมชาติ สำหรับแนวความคิดในเรื่องสิทธิตามธรรมชาตินี้เป็นที่มาอันสำคัญยิ่งของสิทธิมนุษยชน สารสำคัญตามแนวความคิดดังกล่าวนี้มีว่ามนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกันมนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจนกระทั่งถึงแก่ความตาย สิทธิดังกล่าวได้แก่สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้และใครจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีการล่วงละเมิดก็อาจจะก่อให้เกิดอันตราย หรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์ได้ (วีระ โลจายะ 2532: 1)

แนวความคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาตินี้ มีที่มาจากแนวความคิดในเรื่องกฎหมายธรรมชาติ “กฎหมายธรรมชาติ” หมายถึง กฎหมายซึ่งบุคคลอ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติ คือเกิดมีมาเองโดยมนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐและใช้ได้โดยไม่จำกัดกาลเทศะ (หยุด แสงอุทัย 2523: 114) แนวความคิดกฎหมายธรรมชาตินี้ แท้จริงแล้วก็เป็นความพยายามที่จะไม่ให้ผู้มีอำนาจปกครองมีอำนาจมากเกินไป

ที่มาของกฎหมายธรรมชาตินั้น นักปราชญ์มีความคิดเห็นแตกต่างกันไปซึ่งพอจะสรุปได้เป็น 3 ทาง (หยุด แสงอุทัย 2523: 114) คือ

1. เกิดจากธรรมชาติโดยตรง เป็นสิ่งที่มีมาเองตามธรรมชาติ
2. เกิดจากพระเจ้า เป็นแนวความคิดจากทางคริสต์ศาสนาที่เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างมาจากพระเจ้าทั้งสิ้น
3. เกิดจากความรู้สึกผิดชอบของมนุษย์ เห็นว่ามนุษย์ย่อมรู้สึกว่าการกฎหมายธรรมชาตินี้อยู่ อันเกิดจากความรู้สึกผิดชอบของมนุษย์เอง

ในการพิจารณาทางนิติปรัชญา กฎหมายธรรมชาติมีความหมายในทางทฤษฎีแตกต่างกันเป็น 2 นัยคือ ทฤษฎีแรกถือว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่มีค่าบังคับสูงกว่ากฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเอง ดังนั้นกฎหมายบัญญัติใดที่ขัดหรือแย้งต่อหลักกฎหมายธรรมชาติย่อมไม่มีค่าบังคับเป็นกฎหมาย ส่วนทฤษฎีที่สองถือว่าหลักกฎหมายธรรมชาติเป็นเพียงอุดมคติของกฎหมายบัญญัติ ดังนั้นกฎหมายบัญญัติจึงควรสอดคล้องกับหลักการของกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายบัญญัติใดที่ขัดหรือแย้งกับหลักกฎหมายธรรมชาติอาจถือว่าเป็นกฎหมายที่ไม่มีค่าทางกฎหมายโดยสมบูรณ์ แต่ก็ไม่ถึงกับไม่มีค่าบังคับในทางกฎหมายเสียเลย (พินัส ทัศนียานนท์ ม.ป.ป.: 2)

สำหรับที่มาของสิทธิมนุษยชนจะได้กล่าวถึงที่มาของแนวความคิดที่สำคัญของนักคิดนักปราชญ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงที่มาของปัญหา เหตุผล และพัฒนาการของแนวความคิดซึ่งเป็นที่มาอันสำคัญที่ก่อให้เกิดการต่อสู้เรียกร้อง และได้มาซึ่งสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ยุคโบราณ (กรีก-โรมัน) ยุคกลาง และยุคปัจจุบัน

2.1 ยุคโบราณ (กรีก-โรมัน)

แต่เดิมอียิปต์หรือบาบิโลนไม่ได้มีความคิดในการยึดถือเหตุผล แต่ยึดถืออำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การอ้างอำนาจของผีसावเทวดา เป็นต้น ยุคนี้มีความเชื่อถือในอำนาจเหนือมนุษย์เป็นหลัก เรียกว่าเป็นยุคก่อนปรัชญา (Pre-Philosophy Age) (ปรีดี เกษมทรัพย์ 2526: 73) ต่อมากรีกซึ่งถือว่าเป็นบรรพบุรุษที่สำคัญที่สุดทางวัฒนธรรมทางความคิด เป็นบ่อเกิดหรือต้นตอของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งนับถือความคิดเห็นของกันและกันโดยใช้เหตุผลจนเป็นที่นับถือกันต่อมาว่าเป็นผู้ให้กำเนิดความคิดในทางปรัชญาขึ้น

ที่จริงแล้วชนชาวกรีกมีความคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาลว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในวัฒนธรรมของชนชาวกรีกโบราณ โดยอยู่ในรูปของความเชื่อถือที่ตกทอดกันมาในรูปของนิยายปรัมปรา ส่วนทางด้านความคิดที่เกี่ยวกับกฎหมายและความยุติธรรมนั้น ชาวกรีกก็รู้จักสิ่งเหล่านี้ผ่านทางนิยายปรัมปราโดยอยู่ในลักษณะเป็นสิ่งเฉพาะซึ่งแทนที่ด้วยสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม ชาวกรีกโบราณเรียกกฎหมายของตนว่า Themistes ตามชื่อของเทพธิดา Themis ซึ่งเป็นชายาของเทพเจ้า Zeus ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่ทรงพลังอำนาจและเป็นใหญ่ในเทือกเขาโอลิมปัส Themis มีโอรสชื่อ Dike (มีความหมายว่าความเที่ยงตรงและกฎหมาย) และมีการเล่ากันว่า Dike ได้ขอพรจาก Zeus มาประทานให้แก่มนุษย์ ทำให้มนุษย์มีคุณสมบัติที่สำคัญ 2 ประการคือ ความมีหิริโอตตัปปะหรือรู้จักความละอาย และความใฝ่ยุติธรรม เมื่อมนุษย์มีความเข้าใจในความละอาย

และความถูกผิดแล้ว คนธรรมดาจึงยอมมีสติปัญญารู้สึกชอบชั่วดีมาแต่กำเนิดและด้วยเหตุผลนี้จึงเกิดความเชื่อว่า สามัญชนย่อมสามารถปกครองและตัดสินปัญหาของบ้านเมืองได้ จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจินตนาการและความเชื่อที่มีต่อกฎหมายและความยุติธรรมว่า กฎหมายและความยุติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ปัญญาไม่มีเหตุผล (ของ Themis) มีพลัง (ของ Zues) และมนุษย์สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ (เพราะความรู้จักละเอียดและรู้ถูกผิดของมนุษย์) สำหรับความยุติธรรมนั้นมีลักษณะขัดแย้ง รุนแรงและไม่มีความพอดี ไม่มีสัดส่วน (ปรีดี เกษมทรัพย์ 2526 : 71 - 73) ชาวกรีกเชื่อว่าจักรวาลนี้มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน กฎเกณฑ์ของมนุษย์ในสังคมเป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ในจักรวาล กฎเกณฑ์จักรวาลนี้มีระเบียบอย่างเป็นระเบียบ (Cosmos) จักรวาลนี้ประกอบด้วยดาวพเคราะห์ต่างๆ ซึ่งเดินทางไปตามกฎเกณฑ์อย่างเป็นระบบและมีระเบียบ เมื่อจักรวาลมีระเบียบมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลก็มีระเบียบตามไปด้วย สังคมของมนุษย์ย่อมมีกฎเกณฑ์ที่เป็นระเบียบเช่นกัน (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 76)

หลักกฎหมายธรรมชาติ เกิดจากปรัชญาเมธีกรีกเป็นผู้คิดค้นและวางรากฐานไว้โดยเริ่มต้นจาก เฮราคลิตุส (Heraclitus) (540-480 ปีก่อนคริสตกาล) ได้พยายามศึกษาค้นคว้าหาความจริงเกี่ยวกับแก่นสารของชีวิตและพบว่า แก่นสารของชีวิตเป็นสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติอันมีจุดปลายทาง ระเบียบและเหตุผลอันแน่นอนซึ่งไม่อาจผันแปรได้ นับเป็นการยืนยันว่ากฎเกณฑ์ซึ่งใช้เป็นตัวควบคุม “แก่นสารของชีวิต” นั้นย่อมมีปรากฏอยู่แล้วในธรรมชาติ มิได้เกิดขึ้นจากการบัญญัติหรือเจตจำนงของมนุษย์ผู้มีอำนาจคนใด โดยเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นภาววิสัย (Objective) หรือเป็นจริงอยู่เองโดยธรรมชาติซึ่งอยู่นอกและอยู่เหนือโครงสร้างอำนาจรัฐ (จรัญ โฆษณานนท์ 2533 : 122)

แนวความคิดของเฮราคลิตุสได้ถูกนำมาเป็นพื้นฐานในทางความคิดของนักปราชญ์ในสำนักความคิดที่เรียกตนเองว่า “ผู้รู้แจ้งเห็นจริง” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พวกโสฟิสต์ (Sophists) สำนักความคิดนี้ก่อตัวขึ้นในระหว่างศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตศักราชซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุคกรีก กำลังพัฒนาในทางการเมือง สังคมและความคิดอย่างสุดขีด ปัญหาในทางการเมืองและสังคมทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบของสังคมขึ้นมา บรรดานักปราชญ์เริ่มต้นค้นหาเหตุผลและความชอบธรรมของกฎหมายโดยอาศัยธรรมชาติ ในฐานะเป็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งเป็นหลักความชอบธรรมของกฎหมาย ในยุคนี้ทำให้เกิดการปกครองแบบทรราชย์ทำให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นในสังคม มีการกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรมขึ้น นักปราชญ์ Sophists ได้หยิบยกเอากฎเกณฑ์ของธรรมชาติขึ้นมาเป็นเหตุผลสำหรับต่อต้านการปกครองแบบทรราชย์ทำให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นในสังคม มีการกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรมขึ้น นักปราชญ์ Sophists ได้หยิบยกเอากฎเกณฑ์ของธรรมชาติขึ้นมาเป็นเหตุผลสำหรับต่อต้านการปกครองแบบทรราชย์ทำให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นในสังคม มีการกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรมขึ้น นักปราชญ์ Sophists ได้หยิบยกเอากฎเกณฑ์ของธรรมชาติขึ้นมาเป็นเหตุผลสำหรับต่อต้านการปกครองแบบทรราชย์ทำให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นในสังคม มีการกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรมขึ้น

เสมอภาคกันในการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน (พนัส ทัศนียานนท์ ม.ป.ป.: 3-4) ต่อมานักปราชญ์ Sophocles (496-406 ปีก่อนคริสตกาล) ได้เขียนโศกนาฏกรรมเรื่อง Antigone เป็นเรื่อง ที่แสดงถึงความขัดแย้งระหว่างความเชื่อถือในจารีตประเพณีที่ตกทอดกันมาซึ่งถือว่าเป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติฝ่ายหนึ่ง กับอำนาจของรัฐาธิปไตยอีกฝ่ายหนึ่ง Antigone ตัวละครเอกได้ฝ่าฝืนคำสั่งของรัฐาธิปไตยทำให้ถูกลงโทษและตายในที่สุด ในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า คนในสมัยนั้นมีความเชื่อในสิ่งที่ตกทอดกันมานานจนเป็นจารีตประเพณี ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมาย ที่แท้จริง หรือเป็นกฎหมายธรรมชาตินั่นเอง แต่ก็มีนักคิดหลายคนในพวก Sophists เช่น Protagoras, Antiphon, Callicles, Thrasymachus ไม่ยอมรับในปรัชญากฎหมายธรรมชาติ และเชื่อว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ หรือกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง และความยุติธรรมก็หาใช่สิ่งอื่นใดนอกจากสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่แข็งแรงว่า นักคิดเหล่านี้เชื่อว่าแท้จริงแล้วตัวมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคลนั้นแหละที่เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง (จรัญ โฆษณานันท์ 2533: 123-126)

ปรัชญากฎหมายธรรมชาติได้รับการพัฒนาต่อมาโดยนักคิดแห่งสำนักสโตอิกส์ (Stoic School) ตามแนวคิดของสโตอิกส์ธรรมชาตินี้ไม่ใช่เป็นเพียงระเบียบของสรรพสิ่งนอกตัวมนุษย์ แต่เป็นเหตุผลของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์เองด้วย ดังนั้นโดยคิดดังกล่าวนี้เหตุผลของมนุษย์ จึงเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วย ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิวัติในทาง ความคิดและปรัชญากรีก ซึ่งนำโดยปรัชญาเมธีคนสำคัญๆ คือ โสกราตีส เพลโต และ อริสโตเติล โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาของอริสโตเติลมิได้เป็นเพียงพื้นฐานความคิดให้แก่พวก สำนักสโตอิกส์เท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางสำคัญให้แก่ปรัชญาตะวันตกยุคใหม่ในแทบทุกสาขาด้วย (พนัส ทัศนียานนท์ ม.ป.ป.: 4)

โสกราตีส (Socrates) (469-399 ปีก่อนคริสตกาล) มีแนวความคิดทางกฎหมาย ในการอธิบายระบบศีลธรรมและหลักความยุติธรรม จากหลักที่ว่า “Know Thyself” และ “Knowledge is Virtus” คือสอนว่า เราควรปฏิบัติตามกฎหมาย (คือขนบธรรมเนียมของ บ้านเมืองในเวลานั้น) เพราะสิ่งนั้นเป็นธรรมเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ มิใช่ ปฏิบัติตามกฎหมาย เพราะสิ่งนั้นเป็นคำสั่งของผู้มีอำนาจหรือเพราะเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า เป็นเจ้า แต่เป็นเพราะสิ่งที่รู้ได้ด้วยใจตนเอง เป็นการวางรากฐานของศีลธรรมอยู่ที่ธรรมชาติของ มนุษย์ (Human Nature) หรือพื้นฐานจิตใจของคนนั่นเอง นำที่จะกล่าวได้ว่าโสกราตีสเป็น ผู้ครูทางให้แก่แนวความคิด สำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นใน สมัยต่อมา (ปรีดี เกษมทรัพย์ 2526: 90)

ปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่อีกท่านหนึ่งคือ เพลโต (Plato) (429-348 ปีก่อนคริสตกาล) เห็นว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นความคิดหรือแบบอันไม่มีวันเปลี่ยนแปลงที่ใช้เป็นบรรทัดฐาน ต่อกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) โดยกฎหมายที่ตราขึ้นใดๆ ต้องสอดคล้องกับแบบ

แห่งกฎหมายธรรมชาตินั้น มิฉะนั้นก็ไม่อาจเรียกว่าเป็นกฎหมายได้ และมีเพียงปรัชญาเมธีผู้มี
ญาณปัญญาอันบริสุทธิ์เท่านั้นผู้สามารถเข้าถึงแบบหรือเนื้อหาแห่งกฎหมายธรรมชาตินี้ได้
(จรัญ โฆษณานันท์ 2533: 128)

อริสโตเติล (Aristotle) (384-322 ปีก่อนคริสตกาล) เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้
ล้วนแต่มีจุดหมายปลายทางของมันด้วยกันทั้งสิ้น โดยเฉพาะสิ่งมีชีวิตจะมีความโน้มเอียงที่จะ
พัฒนาไปสู่ภาวะที่เป็นอุดมคติ อาจกล่าวได้ว่าสภาวะที่เป็นอุดมคตินั้นเป็นเครื่องดึงดูดให้สิ่ง
ต่างๆ พัฒนาไป และในที่สุดก็สรุปว่าสิ่งที่เป็นอุดมคติของสิ่งต่างๆ แท้จริงก็คือธรรมชาติของสิ่ง
นั้นนั่นเอง ดังนั้นการที่ทุกสิ่งทุกอย่างคลี่คลายเจริญไปนั้นเป็นการดำเนินไปตามธรรมชาติของมัน
สำหรับทางด้านกฎหมายได้แยกออกเป็น 2 ส่วนคือ กฎหมายธรรมชาติประการหนึ่ง คือมิได้
เกิดขึ้นโดยเจตจำนงของบุคคลหนึ่งบุคคลใดแต่เป็นของที่มีอยู่โดยธรรมชาติของมัน เช่น ห้ามการฆ่า
ห้ามทำร้ายกัน ห้ามลักทรัพย์ เป็นต้น และกฎหมายที่มนุษย์คิดบัญญัติขึ้นอีกประการหนึ่งคือใน
บางกรณีมีลักษณะที่พิเศษแตกต่างออกไปตามแต่ลักษณะของแต่ละกลุ่มสังคม ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้น
โดยทั่ว ๆ ไป แนวคิดนี้เป็นต้นตอของกฎหมายธรรมชาติที่เกิดขึ้นต่อมา (ปรีดี เกษมทรัพย์ 2526:
97-98) อริสโตเติลได้เขียนไว้ในหนังสือ Politics เรื่องการปกครองด้วยกฎหมายว่า “การให้
อำนาจแก่กฎหมายเสมือนหนึ่งเป็นการให้อำนาจแก่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า หรือตัวเหตุผลหรือแก่ธรรมะ
แต่การให้อำนาจแก่บุคคลเป็นการให้อำนาจแก่สัตว์เดียรัจฉานเพราะความอยาก (Desire) ของ
คนนั้นมีลักษณะของเดียรัจฉานอยู่บ้างแม้คนที่ดีที่สุดในอำนาจก็มักเสียคนเพราะกิเลสตัณหา”
อริสโตเติล เชื่อว่ากฎหมายคือธรรมที่ปราศจากกิเลสตัณหา (The law is reason without
Passion) ฉะนั้นกฎหมายจึงเป็นที่ปรารถนายิ่งกว่าตัวบุคคล จึงควรมอบอำนาจให้แก่กฎหมาย
ยิ่งกว่ามอบให้แก่บุคคล และเมื่อ 100-200 ปีมานี้ Harrington ได้ส่งทอดหลักในทำนองเดียวกันนี้ว่า
“Government of law and not of man” การเป็นรัฐบาลหรือการปกครองของกฎหมายไม่ใช่
การปกครองของบุคคล เหตุผลที่อริสโตเติลเห็นควรให้ปกครองโดยกฎหมายนั้น เนื่องจากหาก
ปล่อยให้คนปกครองกิเลสตัณหาของคนจะทำให้การปกครองไม่ดี เพราะจะหาคนที่เป็นอรหันต์
นั้นยาก จึงต้องใช้กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ในการปกครอง ความคิดของเขาเป็นความคิดในแง่
ศีลธรรมเป็นกฎหมายธรรมชาติที่ประสานกับลักษณะทางศีลธรรม (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 80)

สำนักสโตอิกส์ (Stoic School) ก่อตั้งขึ้นในราวศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาลมี
ผู้ก่อตั้งสำนักคือเซโน (Zeno) สำนักสโตอิกส์มีแนวความคิดพื้นฐานว่า ในจักรวาลซึ่งโลก
มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งนั้นประกอบด้วยแก่นสาร (Substance) อันสำคัญอย่างหนึ่งคือ “เหตุผล”
เหตุผลหรือความเป็นเหตุผลนี้จะเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่มีลักษณะแน่นอนทั่วไป หรือ
เป็นระเบียบสม่ำเสมอซึ่งคอยควบคุมความเป็นไปของจักรวาลมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งใน

ธรรมชาติของจักรวาลและเป็นสัตว์โลกที่รู้จักคิดใช้เหตุผล จึงย่อมถูกกำหนดควบคุมโดย “เหตุผล” อันเป็นสากลดังกล่าวด้วย เหตุผลในฐานะเป็นพลังทางจักรวาลจึงเข้าไปครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งเป็นพื้นฐานของกฎหมายและความยุติธรรมด้วย ดังนั้นกฎเกณฑ์ธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติจึงย่อมถือเป็นสิ่งเดียวกับกฎเกณฑ์แห่งเหตุผล โดยเหตุนี้มนุษย์จึงย่อมเข้าถึงกฎหมายธรรมชาติได้ด้วยการใช้เหตุผลของเขาเอง และเหตุผลนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ (จรัญ โฆษณานันท์ 2533: 131) โดยอาศัยสมมุติฐานเกี่ยวกับเหตุผลของมนุษย์นี้เอง นักคิดสโตอิกส์ได้พัฒนาปรัชญาสากลที่ยิ่งใหญ่ขึ้นมาคือเห็นว่าโลกเป็นรัฐ ๆ หนึ่งซึ่งมนุษย์ทุกคนจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทั้งนี้โดยการวางสมมุติฐานว่า เหตุผลเป็นสิ่งที่ควบคุมมนุษย์ทุกคนในโลก ไม่ว่าจะอยู่แห่งหนตำบลใด ดังนั้นมนุษย์ทุกคนย่อมล้วนมีเหตุผล ไม่ว่าจะเป็นคนชาติเผ่าพันธุ์ใดก็ตาม มนุษย์จึงไม่มีความแตกต่างกันในสภาวะธรรมชาติและถือว่าทุกคนมีความเสมอภาคกัน (พนัส ทศนิยานนท์ ม.ป.ป.: 5) นักปราชญ์กรีกกล่าวว่า มนุษย์ประกอบด้วยสองส่วน ส่วนหนึ่งเป็นส่วนธรรมชาติซึ่งเป็นวัตถุร่างกาย ซึ่งอยู่ภายใต้กฎทางกายภาพในเรื่องวัตถุ อีกส่วนหนึ่งคือสติปัญญาที่จะรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์และสามารถเข้าใจเหตุผลของระเบียบต่าง ๆ ของจักรวาลระเบียบแบบแผนทางสังคมที่เรียกว่ากฎหมายก็เป็นส่วนหนึ่งของระเบียบแบบแผนของจักรวาลที่มนุษย์สามารถใช้สติปัญญารับรู้ค้นพบได้ สำนักกฎหมายธรรมชาติเน้นว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีระเบียบอยู่โดยธรรมชาติของมันเอง ไม่ขึ้นอยู่กับอำเภอใจของบุคคล มนุษย์เพียงแต่ใช้สติปัญญาไปค้นพบได้เท่านั้น (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 76)

ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายธรรมชาติและกฎหมายบ้านเมืองมีสองแนวความคิด แนวความคิดหนึ่งเห็นว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นกฎหมายที่สูงกว่า (Higher Law) ในแง่กฎหมายบ้านเมืองจะขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ ส่วนอีกแนวความคิดหนึ่งเห็นว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นกฎหมายอุดมคติ (Ideal Law) กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเป็นกฎหมายที่เป็นจริง (Reality) ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมคติ กับความเป็นจริงเป็นความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งและมีลักษณะดึงดูดและผลักดันซึ่งกันและกัน ในทำนองความสัมพันธ์แบบ Dialectic เพราะความเป็นจริงกับอุดมคติแตกต่างกันในขณะที่อุดมคติเป็นอย่างหนึ่งความเป็นจริงเป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ในขณะที่เดียวกันก็พยายามพัฒนาความเป็นจริงเข้าสู่อุดมคติให้มากที่สุด และความเป็นจริงหากยิ่งห่างจากอุดมคติมากขึ้นเพียงใดก็ยิ่งไม่พึงปรารถนายิ่งขึ้นเพียงนั้น ถ้าความเป็นจริงใกล้เคียงกับอุดมคติแสดงว่าดีขึ้น ถ้าความเป็นจริงห่างออกไปจากอุดมคติแสดงว่าเลวลง แต่ในความเป็นจริงจะเลวลงถึงสุดขีดไม่ได้ อุดมคติและความเป็นจริงจึงสัมพันธ์กันในลักษณะนี้ (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 77-78)

ในยุคกรีกนี้เองได้มีการคิดค้นคำว่า “พลเมือง (Citizen) หรือ Citoyen” ขึ้น กล่าวคือ

ปัจเจกชนมิได้เป็นเพียงบุคคลซึ่งมีแต่หน้าที่และคอยปฏิบัติตามคำสั่ง แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็น “พลเมือง” ที่มีสิทธิทางการเมืองด้วย แต่ในนครรัฐของกรีกนั้นมนุษย์ทุกคนมิได้มีฐานะเป็นพลเมือง เพราะทาสและคนต่างด้าวไม่มีสิทธิของพลเมือง (ชาลซีย์ แสงวงศ์ 2538 : 26) แม้วานักปราชญ์กรีกจะก่อให้เกิดปรัชญากฎหมายธรรมชาติ แต่แนวความคิดของกฎหมายธรรมชาติก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในทางปฏิบัติอย่างจริงจังในนครรัฐกรีกเลย ต่อมาเมื่อนครรัฐกรีกเสื่อมอำนาจลงกรุงโรมซึ่งเกิดขึ้นจากกลุ่มชนอันเป็นเผ่าชาวนาเล็ก ๆ แต่เป็นนักรบจึงแผ่อำนาจจักรออกไปกว้างใหญ่ไพศาลโดยเริ่มจากรูปแบบการปกครองแบบนครรัฐ จนกลายเป็นจักรวรรดิโรมัน (Roman Empire) ที่ยิ่งใหญ่ อารยธรรมโรมันรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะในด้านความคิดทางกฎหมายและการปกครอง แต่เดิมนั้นกฎหมายโรมันถือว่าเป็นกฎหมายที่ใช้เฉพาะกับพลเมืองชาวโรมันเท่านั้นเรียกว่า *Jus civile* ในกรณีที่ชาวต่างชาติเกิดข้อพิพาทกันเองจะไม่ใช้กฎหมายโรมันแต่จะใช้กฎหมายของชนชาตินั้น ๆ กันเอง แต่เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นระหว่างชาวโรมันกับชาวต่างชาติก็จะมีปัญหาว่า จะเอากฎหมายใดมาใช้จึงจะเป็นธรรม การจะเอากฎหมายของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินย่อมไม่เป็นธรรมแก่อีกฝ่ายหนึ่งนักกฎหมายโรมันได้หาหลักเกณฑ์โดยอาศัยแนวความคิดของสำนักสโตอิกส์มาช่วย คือ จากความเชื่อว่ากฎหมายธรรมชาติ หรือ *Jus Naturale* เป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกับธรรมชาติ มีผลใช้ได้ทั่วไปครอบคลุมทุกชาติทุกภาษา ดังนั้นหลักกฎหมายที่เป็นที่ยอมรับตรงกันในหมู่ชนชาติต่าง ๆ ย่อมเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปที่มีลักษณะสอดคล้องกับหลักกฎหมายธรรมชาติ และย่อมจะถือเป็นเกณฑ์สำหรับใช้ตัดสินข้อพิพาทระหว่างชาวโรมันกับชาวต่างชาติต่างภาษาได้ หลักกฎหมายที่เป็นที่ยอมรับกันในหมู่ชนชาติต่าง ๆ นี้เรียกว่า *Jus Gentium* ซึ่งแปลว่ากฎหมายนานาชาติ นอกจากนี้ก็ยังมีหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บรรดาผู้พิพากษาโรมันประกาศใช้บังคับในการพิจารณาคดีเพื่อความเป็นธรรม ซึ่งได้มีการใช้บังคับต่อ ๆ กันมาเป็นเวลานานเรียกกันว่า *Jus Honorarium* ซึ่งหมายถึงกฎหมาย ที่ผู้ดำรงตำแหน่งอันทรงเกียรติประกาศไว้ หลักเกณฑ์เหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์ที่ผู้พิพากษาอาศัยหลักเหตุผลและความเป็นธรรมพัฒนาขึ้นเพื่อปรุงแต่งกฎหมายโรมันแต่เดิม หรือ *Jus civile* ให้ยุติธรรมมากขึ้น กฎหมายโรมันได้พัฒนาจนกลายเป็นระบบกฎหมายที่ยิ่งใหญ่บริบูรณ์ ทั้งนี้เพราะมีความคิดเรื่องเหตุผลความเป็นธรรมตามทัศนะของปรัชญากฎหมายธรรมชาติเป็นเครื่องปรุงแต่งหล่อเลี้ยง ประวัติศาสตร์กฎหมายโรมันจึงนับเป็นประวัติศาสตร์กฎหมายที่แสดงให้เห็นอิทธิพลและการคลี่คลายตัวของ *Natural law* ในระบบกฎหมายที่ใช้อยู่ในสมัยโรมัน อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าแม้วานักนิติศาสตร์โรมันจะแยกกฎหมายธรรมชาติออกจากกฎหมายบ้านเมืองก็ตามแต่นักนิติศาสตร์โรมันถือว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นกฎเกณฑ์ที่ชักนำให้กฎหมายบ้านเมืองคล้อยตาม ไม่ใช่เป็นกฎหมายสูงกว่ากฎหมายบ้านเมืองที่หากกฎหมายบ้านเมืองขัดต่อกฎหมายธรรมชาติแล้วจะทำให้กฎหมายบ้านเมืองนั้นใช้บังคับไม่ได้แต่อย่างใด ในทางปฏิบัตินักกฎหมายโรมันไม่เคย

อ้างว่ากฎหมายบ้านเมืองไม่มีผลบังคับเพราะขัดต่อกฎหมายธรรมชาติเลย (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 83-86)

นักปราชญ์คนสำคัญของโรมันคือซิเซโร (Cicero) (106-43 ปีก่อนคริสตกาล) ได้รับแนวความคิดมาจากปรัชญาของกรีกในเรื่องหลักกฎหมายธรรมชาติได้กล่าวว่า “กฎหมายที่แท้จริงคือเหตุผลที่ถูกต้อง สอดคล้องกับธรรมชาติ แม้ชานในทุกอย่างทุกอย่างสม่ำเสมอ นิรันดรเป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดหน้าที่โดยคำสั่งของกฎหมาย และห้ามกระทำจากความชั่วโดยข้อห้ามของกฎหมายเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะไม่พยายามบัญญัติกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายนี้เป็นสิ่งไม่อาจยกเลิกหรือทำให้เสื่อมคลายลง อันที่จริงแล้วไม่ว่าจะเป็นวุฒิสภาหรือประชาชนก็ตามหาอาจหลุดพ้นจากความผูกพันของกฎหมายนี้ได้ไม่ และไม่มีควมจำเป็นใดๆ ที่จะพึงพาสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่น นอกจากตัวเราเองที่จะเป็นผู้แสดงออกหรือตีความกฎหมาย กฎหมายนี้ไม่ใช่ออย่างหนึ่งที่กรุงโรมหรือเป็นอีกอย่างหนึ่งที่เอเธนส์ ไม่ใช่ออย่างหนึ่งในขณะนี้หรืออีกอย่างหนึ่งในเวลาต่อมา แต่เป็นกฎหมายประการเดียวที่เป็นนิรันดรและไม่เปลี่ยนแปลง และมีความผูกพันทุกชาติทุกภาษาตลอดกาล” (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 81) ซิเซโรได้ยืนยันว่ากฎหมายเป็นเรื่องของเหตุผลที่เป็นไปโดยธรรมชาติ สอดคล้องกับธรรมชาติ และกฎหมายธรรมชาติเป็นกฎหมายที่อยู่สูงกว่ากฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้น

2.2 ยุคกลาง

ก่อนที่จักรวรรดิโรมันจะเสื่อมอำนาจลง คริสต์ศาสนาได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาจนในที่สุดจักรพรรดิคอนสแตนตินได้รับเอาคริสตศาสนาไว้เป็นศาสนาประจำชาติโรมัน โดยมีความเชื่อว่า พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสร้างมนุษย์ขึ้นมา แต่เหตุที่โลกมนุษย์มีแต่ความชั่วนั้นเป็นเพราะมนุษย์ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพระผู้เป็นเจ้าโลกมนุษย์จึงมีแต่จะตกต่ำลง ทางรอดมีอยู่ทางเดียวคือมนุษย์จะต้องยอมรับพระเยซูคริสต์ซึ่งเป็นพระบุตรที่พระผู้เป็นเจ้าส่งลงมายังโลกมนุษย์เพื่อจะโปรดมนุษย์ เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงต้องยอมรับพระเยซูและศาสนาคริสต์ จึงจะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระผู้เป็นเจ้า คริสต์ศาสนาได้เผยแพร่ออกไปก่อนที่พระเยซูจะจากโลกมนุษย์ไป พระองค์ได้ตั้งให้นักบุญปีเตอร์ (Saint Peter) เป็นผู้ตั้งศาสนจักรขึ้นมาแทนให้เป็นสถาบันที่มีอยู่ในมนุษย์โลก โดยได้รับมอบหมายจากพระผู้เป็นเจ้าให้คอยดูแลสัตว์โลกให้อยู่ในครรลองคลองธรรม ซึ่งต่อมานักบุญปีเตอร์ได้มอบอำนาจให้แก่พระสันตปาปา (Pope) สืบต่อกันเรื่อยมา นักปราชญ์ที่มีบทบาทสำคัญ คือ นักบุญออกัสติน (ชาวนูซัส แสงศักดิ์ 2538 : 36) นักปราชญ์สมัยนั้น ได้นำเอาปรัชญากฎหมายธรรมชาติมาพัฒนา แต่พยายามทำให้สอดคล้อง

กับหลักคำสอนและคติทางศาสนาคริสต์โดยนำเอาแนวความคิดของสโตอิกส์มาผสมผสานกับคติทางศาสนาคริสต์ในเรื่องบาปบุญคุณโทษ คือตามคติของศาสนาคริสต์เห็นว่ามนุษย์มีบาปไม่พึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า จึงเป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายศาสนาคริสต์ที่จะต้องทำให้กฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมามีส่วนใกล้เคียงกับหลักธรรมอมตะของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ด้วยเหตุนี้ฝ่ายศาสนจักรจึงต้องมีอำนาจสูงกว่ารัฐและที่มนุษย์จำเป็นต้องมีรัฐเพื่อทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมและให้ความพิทักษ์แก่ศาสนจักรซึ่งจะเป็นหนทางให้สังคมมนุษย์บรรลุความดีงามในที่สุด ดังนั้นทฤษฎีนี้ถือว่า อำนาจรัฐของฝ่ายฆราวาสเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย จึงถูกนำมาเป็นเหตุผลของปรัชญาทางการเมือง สำหรับการอ้างอำนาจสูงสุดของฝ่ายศาสนจักร

ต่อมานักบวชและนักปรัชญาชาวอิตาลีคือ เซนต์ โทมัส อไควนัส (St. Thomas Aquinas) มีแนวความคิดที่ไม่ถือว่ารัฐเป็นสถาบันทางสังคมที่ชั่วร้ายอีกต่อไป แต่กลับเห็นว่ารัฐเป็นแหล่งรวมของกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและขณะเดียวกันรัฐก็จะเป็นเครื่องมือสำหรับการบรรลุความดีและความยุติธรรมของสังคมมนุษย์ เซนต์ โทมัส อไควนัส ได้นำเอาความคิดเรื่องเหตุผลมายกย่องให้มีสถานะสูงส่งขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้ตกอยู่ภายใต้ความเชื่อแบบสมัยกลางตอนต้นที่เน้นศรัทธาไม่นับถือเหตุผลของมนุษย์กันมาหลายร้อยปี เซนต์ โทมัส อไควนัส ได้เชื่อมโยงความคิดทางปรัชญาของอริสโตเติลให้ประสานเข้าเป็นเนื้อเดียวกับความคิดของพวกคริสเตียน โดยได้ยกย่องเหตุผลว่าเป็นสิ่งสำคัญและเป็นสารสำคัญอย่างหนึ่งของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า แต่ในขณะเดียวกันก็ยอมรับข้อจำกัดของเหตุผลมนุษย์และยังนับถือเจตจำนงของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าอยู่และอธิบายถึงบทบาทของเจตจำนงของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าที่ยังต้องมีอยู่เพราะความไม่สมบูรณ์ของมนุษย์ ก่อนสมัยกลางถือว่ากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ (Positive Law) ไม่ควรขัดกับกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) แต่ในสมัยกลางเซนต์ โทมัส อไควนัส ได้เน้นว่า กฎหมายมนุษย์จะต้องสอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติ ถ้ากฎหมายมนุษย์ขัดต่อกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายมนุษย์ไม่มีค่าจะนับเป็นกฎหมาย เป็นการเน้นหลักกฎหมายลำดับสูงกว่า (Higher Law) เน้นว่ากฎหมายธรรมชาติและกฎหมายศักดิ์สิทธิ์เป็นกฎหมายที่สูงกว่ากฎหมายบ้านเมืองของมนุษย์ ถ้ากฎหมายบ้านเมืองขัดต่อกฎหมายธรรมชาติหรือขัดต่อกฎหมายศักดิ์สิทธิ์ กฎหมายนั้นย่อมไร้ผลและราษฎรย่อมมีสิทธิไม่เชื่อฟังผู้ปกครองได้ (The Right of Disobedience) ทั้งนี้เพราะราษฎรย่อมมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายธรรมชาติและกฎหมายศักดิ์สิทธิ์เหนือสิ่งอื่นใด ความคิดของเซนต์ โทมัส อไควนัส จึงมีฐานะเสมือนข้อต่อทางความคิดกฎหมายธรรมชาติที่เน้นความสำคัญของเหตุผลที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีกคือตั้งแต่ เพลโต อริสโตเติล สโตอิก และสมัยโรมันให้ถ่ายทอดต่อมาในสมัยกลางอย่างไม่ขาดสาย และส่งทอดต่อมาจนถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดตอน (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 91-92)

มีข้อนำสังเกตรประการหนึ่งว่า แม้เซนต์ โทมัส อไควนัส จะเน้นอิทธิพลของคริสต์ศาสนา แต่เป็นการเน้นคนละลักษณะกับปรัชญาเมธีร่วมสมัยคนอื่น ๆ กล่าวคือ ในขณะที่ผู้อื่นถือว่า คริสต์จักรสำคัญกว่าอาณาจักรโดยมีคริสต์จักรเป็นผู้นำ ส่วนอาณาจักรเป็นผู้ตามการคิด เช่นนี้เป็นการนำศาสนาไปปนกับการเมืองและเป็นการบังคับให้ผู้นำทางการเมืองยอมตนต่อผู้นำศาสนา ดังเห็นได้จากคตินิยมที่ว่า ผู้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์ในยุโรปต้องมาคุกเข่าต่อหน้าพระสันตปาปาเพื่อให้พระองค์ประทานพรและสวมมงกุฎ แต่เซนต์ โทมัส อไควนัสกลับอธิบายใหม่ว่า แท้จริงแล้ว ศาสนจักรเป็นคนละส่วนกับอาณาจักร หรืออีกนัยหนึ่ง ศาสนาต่างกับการเมือง การปกครองรัฐและการใช้ชีวิตในรัฐต้องอาศัยระเบียบที่ตราในรัฐ ดังที่เรียกว่า “กฎหมายของมนุษย์” (Human Law) ส่วนการดำรงชีวิตในศาสนจักรต้องอาศัยระเบียบปฏิบัติพิเศษดังที่เรียกว่า “กฎศักดิ์สิทธิ์” (Divine law) ทั้งระเบียบหรือกฎหมายของศาสนจักรและอาณาจักรต้องอยู่ใต้กฎเกณฑ์เดียวกันซึ่งได้แก่ “กฎธรรมชาติ” (Natural law) และ “กฎนิรันดร” (Eternal law) อันพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของได้กำหนดขึ้น แต่เมื่อพระเจ้ามีหน้าที่นำมนุษย์ให้พ้นทุกข์ พระเจ้าจึงเป็นผู้นำความคิดในเรื่องกฎหมายและการเมืองโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะการที่ประชาชนถูกกดขี่ข่มเหงโดยกษัตริย์ที่ไร้คุณธรรม ถูกข่มเหงโดยกฎหมายที่เลวร้ายถือว่าเป็นความทุกข์อย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งพระเจ้าเป็นเจ้าของจะต้องบำบัดให้ (วิญญู เครืองาม 2536 : 55-56)

เซนต์ โทมัส อไควนัส สอนว่ากฎเกณฑ์ของจักรวาลและโลกมนุษย์ มีอยู่ 4 ประเภท คือ

1. Lex aeterna (Eternal Law) กฎหมายนิรันดร
2. Lex naturalis (Natural Law) กฎหมายธรรมชาติ
3. Lex divina (Divine Law) กฎหมายศักดิ์สิทธิ์
4. Lex humana (Human Law) กฎหมายมนุษย์

1. กฎหมายนิรันดร คือ แบบแผนการปกครองขององค์ผู้ปกครองใหญ่ คือ แบบแผนของพระเจ้าเป็นเจ้านั่นเอง แบบแผนนี้เป็นเหตุผลและปัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ที่กำกับความเคลื่อนไหวและการกระทำทั้งปวงในจักรวาล สรรพสิ่งที่ดำเนินไปภายใต้ลิขิตอันศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าเป็นเจ้านั้น ส่วนอยู่ภายใต้บังคับและกำกับของการกฎหมายนิรันดรอันกฎหมายนิรันดรนี้มีแต่พระเจ้าเท่านั้น ที่รู้โดยบริบูรณ์ไม่มีมนุษย์คนใดที่จะสามารถล่วงรู้ถึงกฎหมายนิรันดรตามที่มันเป็นอยู่จริงได้ เว้นเสียแต่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ที่ได้รับพระพรพรทานจากพระองค์ให้ได้เข้าถึงสารัตถะของพระองค์ได้เท่านั้น

2. กฎหมายธรรมชาติ คือกฎหมายนิรันดรนั่นเอง แต่เป็นกฎหมายนิรันดร เฉพาะบางส่วนที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยเหตุผลของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวทุกคน หมายความว่าเหตุผลรู้ผิดชอบชั่วดีของมนุษย์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายนิรันดร แต่เราเรียกว่ากฎหมายธรรมชาติก็เพราะเป็นเหตุผลที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติของความเป็นคน

3. กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ คือกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ได้รับรู้ด้วยการชี้ทางสวรรค์ หรือการบันดาลเปิดเผยให้รู้ (Revelation) ของพระผู้เป็นเจ้า ได้แก่พระบัญญัติตามพระคัมภีร์ไบเบิล และ Dogma ศาสนาจักรประกาศว่าเป็นผลจากการดลบันดาลของพระผู้เป็นเจ้า กฎเกณฑ์ส่วนนี้เป็นกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ปกติจะไม่อาจเข้าใจได้ด้วยเหตุผล เมื่อเข้าใจถึงเหตุผลพระผู้เป็นเจ้าจึงทรงเปิดเผยให้รู้โดยทางพระคัมภีร์และทางศาสนจักร เป็นกฎเกณฑ์มาประกอบทำให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติประพฤติชอบได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากกฎเกณฑ์ที่มนุษย์รู้ได้จากกฎหมายธรรมชาติกฎเกณฑ์เหล่านี้ มักเป็นกฎเกณฑ์ทางความเชื่อทางศาสนาหรือทางศีลธรรมที่ชี้ขาดกันด้วยเหตุผลไม่ได้

4. กฎหมายมนุษย์ คือบัญญัติของเหตุผลเพื่อความดีงามร่วมกันที่บัญญัติขึ้นโดยผู้มีหน้าที่ในการดูแลรักษาประชาคมและได้ประกาศใช้แล้ว (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 87-89)

เซนต์ โทมัส อีควินัส ได้พัฒนาแนวความคิดทางการเมืองและกฎหมายจนเป็นปรัชญา Scholastic ได้ถือว่ารัฐเป็นสถาบันทางสังคมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เนื่องจากความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่ต้องการรวมตัวอยู่กันเป็นหมู่เหล่ารัฐคืออาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าที่ยังไม่สมบูรณ์แบบ รัฐจึงมีหน้าที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีสันติสุขและนำทางให้มนุษย์ประกอบแต่กรรมดีร่วมกัน รัฐจึงไม่ใช่สิ่งชั่วร้ายอีกต่อไป แต่สังคมจะต้องมีการปกครอง และมีการออกกฎหมายมาควบคุมและวางกฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ กฎหมายบัญญัติของมนุษย์ต้องอยู่ภายในกรอบของหลักความยุติธรรมตามกฎหมายของพระผู้เป็นเจ้าด้วยเหตุนี้รัฐในฐานะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง จึงมีพันธกรณีที่จะต้องบัญญัติกฎหมายที่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมมนุษย์เท่านั้น กฎหมายใดที่บัญญัติขึ้นมาแล้วมีผลบังคับไม่เป็นธรรมย่อมตกเป็นโมฆะทั้งสิ้น (พนัส ทศนียานนท์ ม.ป.ป.: 12-13) จะเห็นได้ว่าศาสนจักรยังมีอำนาจสูงสุด แต่ก็ให้รัฐมีส่วนในการใช้อำนาจปกครองด้วย แต่อย่างไรก็ดีก็ยังให้ความสำคัญต่อความเป็นธรรมอยู่ แต่เป็นความเป็นธรรมที่เกิดจากเจตจำนงของพระเจ้า จึงนับได้ว่าเป็นแนวความคิดปรัชญากฎหมายธรรมชาติอยู่นั่นเอง

2.3 ยุคปัจจุบัน

เป็นระยะเวลาอันยาวนานที่บ้านเมืองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนจักร แต่ต่อมาเกิดมีแนวความคิดใหม่ๆ ขึ้นทำให้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม ในระยะแรกที่เป็นช่วงฟื้นฟูระหว่างศตวรรษที่ 14 ถึง 16 มีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปและวรรณกรรมทำให้ผู้คนเกิดความพยายามในการแสวงหา ก่อให้เกิดแนวความคิดแบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) ขึ้น ต่อมาได้เข้าสู่ช่วงปฏิรูปในศตวรรษที่ 16 มีการแยกตัวเป็นอิสระในความเชื่อถือทางศาสนา ระหว่างฝ่ายศาสนจักรโรมันคาทอลิก และฝ่ายนิกายโปรเตสแตนต์ที่เกิดขึ้นใหม่ในศาสนาคริสต์

ในที่สุดฝ่ายนิกายโปรเตสแตนต์ก็ไม่ขึ้นกับฝ่ายศาสนจักรโรมันคาทอลิกอีกต่อไป หลังจากนั้น ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยการรวมตัวเป็นรัฐต่างๆ มากขึ้น มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ด้านการค้ากว้างขวางขึ้น ส่งผลให้ทางฝ่ายรัฐต้องการความชอบธรรมทางกฎหมายในการปกครอง ส่วนทางฝ่ายประชาชนได้เรียกร้องในฐานะปัจเจกชนให้มีการคุ้มครองตามกฎหมายโดยต่างฝ่าย ก็กล่าวอ้างถึงหลักกฎหมายธรรมชาติ ปรัชญากฎหมายธรรมชาติก็กลับไปมีแนวความคิดแบบ เหตุผลนิยม ซึ่งเน้นธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีสติปัญญาและเหตุผล ซึ่งเป็นบ่อเกิดของหลัก กฎหมายธรรมชาติในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของยุโรป ถือกันว่าระยะศตวรรษที่ 16 ถึง 18 เป็น มหาสมัยของกฎหมายธรรมชาติ (Great ages of Natural Law) แต่เป็นความคิดกฎหมาย ธรรมชาติฝ่ายอาณาจักร (Secular natural law) ซึ่งเน้นธรรมชาติของมนุษย์ (Human Nature) ว่ามีสติปัญญา หรือเหตุผล (Reason) และเหตุผลในธรรมชาติมนุษย์นี้แหละเป็น รากฐานของกฎหมายธรรมชาติ (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 92)

เมื่อรัฐและประชาชนเป็นอิสระไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนจักรแล้ว ความขัดแย้ง ก็ได้ก่อตัวขึ้นใหม่ระหว่างรัฐและประชาชนแทน คือรัฐเองนั้นก็ต้องการอำนาจเด็ดขาดในทาง การเมืองเพื่อปกครองบ้านเมืองและประชาชนเองก็เรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ ต่างฝ่ายต่างใช้เหตุ ผลต่าง ๆ มาสนับสนุนความชอบธรรมของตน ทางฝ่ายรัฐได้ใช้อำนาจปกครองที่ไม่เป็นธรรม จนก่อให้เกิดภาวะสงครามจนนำไปสู่ความสูญเสียทั้งต่อทรัพย์สินและต่อมนุษยชาติอย่างรุนแรง เกินกว่าจะบรรยายได้ ทางฝ่ายประชาชนได้ใช้แนวความคิดปัจเจกชนนิยมเป็นแนวทางในการต่อสู้ จนก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญ คือการปฏิวัติของอังกฤษเมื่อ ค.ศ.1688 การประกาศอิสรภาพ ของอเมริกา เมื่อ ค.ศ.1776 และการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1789 ในการต่อสู้ของทั้งสองฝ่าย ต่างฝ่ายกล่าวอ้างถึงปรัชญากฎหมายธรรมชาติ และทฤษฎีสัญญาประชาคม

ทฤษฎีสัญญาประชาคมมีลักษณะที่อธิบายได้คือ แต่เดิมมนุษย์มีชีวิตอยู่ในสภาวะ ธรรมชาติ ไม่มีกฎระเบียบทางสังคมและการเมืองแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อมนุษย์เริ่มใช้ชีวิตอยู่ร่วม กันเป็นกลุ่ม เป็นสังคมมนุษย์ได้มีสัญญาว่าจะเคารพซึ่งกันและกัน และอยู่ร่วมกันโดยสันติ นอกจากนี้ยังมีสมมุติฐานว่าต้องมีข้อตกลงว่าจะเคารพเชื้อพ้องผู้ปกครองที่ทุกคนยินยอมพร้อมใจกัน ยอมรับเป็นผู้นำ ทฤษฎีสัญญาประชาคมมีลักษณะสำคัญที่ถือว่าประชาชนคือที่มาของอำนาจทาง การเมือง และเห็นว่ารัฐคือสิ่งสมมุติทางกฎหมายที่ประกอบขึ้นด้วยเจตจำนงและความยินยอม ร่วมกันของบุคคลแต่ละคนในสังคม การก่อกำเนิดอำนาจรัฐจึงมีลักษณะคล้ายกับการตกลงทำ สัญญากันระหว่างบุคคลตามกฎหมายแพ่ง ทฤษฎีสัญญาประชาคมจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ กฎหมายธรรมชาติ เพราะสมมุติฐานของทฤษฎีจะเป็นเครื่องกำหนดว่า หลักกฎหมายธรรมชาติ จะมีความสำคัญและอำนาจบังคับเพียงใดในการปกครองบ้านเมือง (พนัส ทัศนียานนท์ ม.ป.ป.:17) ในที่นี้จึงจะขอกกล่าวถึงนักปราชญ์คนสำคัญว่ามีแนวความคิดอย่างไรพอสังเขปตามลำดับ

ฮูโก โกรเชียส (Hugo Grotius) นักปราชญ์ชาวฮอลแลนด์ มีแนวความคิดเรื่องปรัชญากฎหมายธรรมชาติ โดยเน้นเรื่องเหตุผลและสติปัญญาของมนุษย์ในฐานะที่เป็นที่มาของกฎหมายธรรมชาติ โดยถือว่าเหตุผลและสติปัญญานี้ปรากฏอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์เอง และได้ยืนยันว่า “ธรรมชาติของมนุษย์ คือมารดาของกฎหมายธรรมชาติ และซึ่งจะคงปรากฏอยู่มาตราว่าจะไม่มีพระเจ้าแล้วก็ตาม” (จรัญ โฆษณานันท์ 2533 : 142) ฮูโก โกรเชียส เห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีเหตุผล มีสิ่งกระตุ้นรบเร้ามาแต่กำเนิดให้เข้าหาสังคม ความต้องการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์นั้น นอกจากความจำเป็นทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการทางร่างกายแล้วมนุษย์ยังมีความต้องการทางด้านจิตใจที่จะคบหาสมาคมกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันจากธรรมชาติของมนุษย์ที่มีจิตใจใคร่สังคมนี้เองที่ก่อให้เกิดกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายธรรมชาติจึงได้อำนาจอันมีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเองจากธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นที่มาของกฎหมายธรรมชาติ ทั้งนี้โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอำนาจบัญญัติกฎหมายของรัฐบาลปดัยใด เมื่อกฎหมายธรรมชาติดีที่มาจากธรรมชาติของมนุษย์ กฎหมายธรรมชาตินี้จึงผูกพันกับมนุษย์อย่างลึกซึ้ง แม้ว่าพระเจ้าเป็นเจ้าของซึ่งทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาก็ไม่อาจทรงเปลี่ยนแปลงกฎหมายอันมีที่มาจากธรรมชาติของสัตว์โลกที่พระองค์ทรงสร้างได้ กฎหมายธรรมชาติตามแนวความคิดของฮูโก โกรเชียส จึงมีแหล่งที่มาโดยเฉพาะของตัวเองไม่ต้องอาศัยอำนาจของพระเจ้าและเป็นกฎหมายที่มีที่มาจากธรรมชาติมนุษย์จึงมีลักษณะเหมือนกับธรรมชาติของมนุษย์เอง คือไม่มีการเปลี่ยนแปลง และเป็นกฎหมายที่สากลใช้บังคับกับทุกคน ทุกชาติ ทุกภาษา และทุกยุคทุกสมัย (วีระ โลจายะ : 2537 : 469) ฮูโก โกรเชียส ได้พัฒนาความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์มาจากอริสโตเติล คือเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม และสังคมที่วุ่นวายถึงสังคมที่สงบ สันติ และจัดตั้งขึ้นโดยสอดคล้องกับมาตรฐานทางสติปัญญาของวิญญูชนในหมู่วิญญูชนด้วยกัน ความถูกต้องเป็นธรรมก็คือภาวะที่สอดคล้องกับธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมอย่างมีเหตุผล สิ่งใดที่ขัดแย้งรบกวนความกลมกลืนสงบสุขในสังคมสิ่งนั้นย่อมไม่ถูกต้องไม่เป็นธรรม ฮูโก โกรเชียส ได้ให้คำนิยามของกฎหมายธรรมชาติว่าหมายถึง “บัญญัติของเหตุผลอันถูกต้องที่ชี้ว่าการกระทำอันหนึ่งมีความต่ำทรามในทางศีลธรรมหรือมีความจำเป็นในทางศีลธรรม ทั้งนี้โดยดูจากคุณภาพของการกระทำนั้นเป็นไปตามธรรมชาติหรือขัดแย้งกับธรรมชาติที่มีเหตุผลของมนุษย์” ฮูโก โกรเชียส ยืนยันว่ากฎหมายธรรมชาติคือเหตุผลที่ถูกต้องและเหตุผลอันถูกต้องนี้เองที่บ่งบอกว่าการกระทำใดถูกหรือผิดสูงส่งหรือต่ำทรามคือสอนว่าสิ่งที่ถูกหรือผิด ดีหรือชั่วนั้นอยู่ที่คุณภาพของตัวมันเองไม่ขึ้นกับใคร (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 94-95)

ฮูโก โกรเชียส อธิบายว่าวิธีที่ค้นหาเหตุผลที่สอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติได้นั้นมีอยู่ด้วยกัน 2 วิธี คือ

วิธีแรกเรียกว่า a priori หรือการคิดจากหลัก กล่าวคือ การจะพิสูจน์ว่ากฎเกณฑ์ใด สอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติหรือไม่อาจดู จากว่า กฎเกณฑ์นั้นสอดคล้องกับเหตุผลหรือ ตรงกับธรรมชาติของการที่คนจะอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือไม่ กฎเกณฑ์ใดที่สอดคล้องกับเหตุผล ตามธรรมชาติหรือเอื้ออำนวยต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม ช่วยส่งเสริมความกลมเกลียว ความสงบสุขในสังคม กฎเกณฑ์นั้นเรียกได้ว่าเป็นกฎเกณฑ์ตามกฎหมายธรรมชาติ

อีกวิธีหนึ่งเรียกว่า a posteriori หรือวิธีสรุปผลตามหลังตามวิธีนี้อาจพิจารณาว่า กฎเกณฑ์ใดเป็นกฎหมายธรรมชาติหรือไม่โดยวิธีสังเกตเทียบเคียงเอาจากหลักเกณฑ์ตามความ เชื่อโดยทั่วไปของชนชาติต่างๆ โดยดูว่าชาติที่เจริญส่วนมากเขานับถือหลักเกณฑ์อย่างไรว่า เป็นกฎหมายธรรมชาติ เราก็สรุปได้ว่ากฎเกณฑ์เช่นนั้นก็น่าจะเป็นกฎหมายธรรมชาติด้วย แต่ โดยวิธีนี้เราไม่อาจรู้แน่ได้เพราะในหมู่ชาติอารยะทั้งหลายนั้นอาจมีการยอมรับกฎเกณฑ์ที่ขัดต่อ ธรรมชาติปะปนอยู่บ้างก็ได้

หลักกฎหมายธรรมชาติที่สำคัญๆ นั้น ฮูโก โกรเซียสได้รวบรวมไว้เป็นข้อๆ คือ การค เว้นไม่เอาของผู้อื่นมาเป็นของเราการส่งสิ่งที่เราเอาจากเขามาคืนให้แก่เจ้าของ การรักษาคำมั่น สัญญาที่ให้ไว้แก่ผู้อื่น การชดใช้ค่าเสียหายแก่การที่ได้กระทำต่อผู้อื่นโดยมิชอบและการลงโทษ บุคคลที่ควรลงโทษ เหล่านี้เป็นหลักใหญ่ของกฎหมายและบรรดาหลักเกณฑ์ปลีกย่อยทั้งหลาย ของกฎหมายนั้นกล่าวได้ว่า ล้วนสืบสายไปจากหลักใหญ่ๆ เหล่านี้ทั้งนั้น (สมยศ เชื้อไทย 2536 : 93-94)

โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) นักปราชญ์ชาวอังกฤษยอมรับว่ากฎหมาย ธรรมชาติเป็นหลักการของกฎหมายที่สูงส่ง แต่เห็นว่าหลักกฎหมายธรรมชาติไม่มีสภาพบังคับ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่แท้จริง และยังเห็นว่ารัฐชาติได้รับมอบอำนาจสิทธิขาดในการ ปกครองมาจากประชาชน เพราะประชาชนมุ่งหวังให้รัฐชาติเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองภัยอันตราย ให้ โทมัส ฮอบส์ ถือว่ามนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติในการปกป้องรักษาตนเอง ซึ่งต่างจากที่เป็น หลักการของกฎหมายธรรมชาติที่มีอยู่เดิม แนวความคิดในทฤษฎีสัญญาประชาคมนั้นเขาเห็นว่า ภายใต้อาณัติตามธรรมชาติมนุษย์มีพื้นฐานทางธรรมชาติที่เห็นแก่ตัว ในสภาวะที่ไม่มีสังคม ต่างมุ่งแสวงหาประโยชน์ของตนโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น มนุษย์มีความหวาดระแวงและมีความอยาก มีอำนาจจึงต่อสู้แก่งแย่งฆ่าฟันกันและกัน เมื่อมีความวุ่นวายไม่ปลอดภัย มนุษย์จึงต้องการหลีกเลี่ยง หนีสภาวะตามธรรมชาตินี้โดยมาอยู่ร่วมกัน และมีข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ นั่นคือ “สัญญาประชาคม” แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันก็ยังไม่เห็นหลักประกันเพียงพอว่าจะอยู่กันโดยสันติสุข จึงจำเป็นต้องมอบสิทธิตามธรรมชาติของตนให้แก่บุคคลคนหนึ่งหรือกลุ่มบุคคล เพื่อทำหน้าที่ คุ้มครองความปลอดภัยให้แก่ทุกคน สัญญาประชาคมดังกล่าวจึงประกอบด้วยสองสัญญาคือ สัญญา ที่มนุษย์หลีกเลี่ยงหนีสภาวะตามธรรมชาติมาอยู่ร่วมกันเป็น “รัฐ” และสัญญาที่มนุษย์ที่มาอยู่ร่วมกัน

นี้ทำไว้กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้มีอำนาจปกครองเป็น “องค์กริปไตย” มีอำนาจออกข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ปฏิบัติตามที่เรียกว่า “กฎหมาย” สัญญาประชาคมของโรมัส ฮอบส์ จึงก่อให้เกิด อำนาจแก่องค์กริปไตยอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด (วีระ โลจายะ 2532 : 21-22) แต่โรมัส ฮอบส์ ได้กล่าวต่อไปอีกว่า ถ้าแม้เป็นผู้เป็นใหญ่ไม่อยู่ในศีลในสัตย์ ประพฤติตนเป็นพาลราช ราษฎรก็อาจ เสื่อมความภักดีและโค่นล้มผู้เป็นใหญ่นั้นเสียได้ (วิชฌู เครื่องงาม 2536 : 58)

จะเห็นได้ว่าโรมัส ฮอบส์ ยอมรับว่ากฎหมายเป็นสิ่งสำคัญในรัฐ แต่รัฐธำธิปไตยควรอยู่ เหนือกฎหมาย สำหรับเรื่องกฎหมายธรรมชาติ โรมัส ฮอบส์ปฏิเสธอย่างแข็งขันว่า ปรัชญา กฎหมายธรรมชาติเป็นเรื่องเพื่อฝันและไม่มีที่โดยยอมรับ กล่าวอีกนัยหนึ่งไม่มีกฎหมายอื่นใดอยู่นอกรัฐเป็นอันขาด ส่วนข้อที่ว่าถ้ากฎหมายของบ้านเมืองไม่เป็นธรรมแล้วควรจะทำอย่างไร โรมัส ฮอบส์ อธิบายว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะขึ้นชื่อว่ากฎหมายแล้วต้องเป็นธรรมเสมอ แต่แม้จะไม่ใช่ ธรรมบ้าง ก็เป็นลักษณะของกฎหมายที่จะต้องเป็นเช่นนั้นอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาปรัชญาของโรมัส ฮอบส์ แล้วดูเหมือนว่า โรมัส ฮอบส์จะเป็นนักนิยมเผด็จการ เพราะเป็นผู้สนับสนุนอำนาจของ รัฐธำธิปไตยมากจนออกนอกหน้า แต่แท้จริงแล้วก็เป็นผู้ยอมรับในสิทธิธรรมชาติของมนุษย์ด้วย โดยกล่าวว่า มนุษย์มีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากรัฐธำธิปไตย ฉะนั้นรัฐธำธิปไตยจะปกครอง ราษฎรอย่างกดขี่ข่มเหงมิได้ การที่ราษฎรยอมรับในอำนาจของรัฐธำธิปไตย เป็นเรื่องสัญญา ประชาคมซึ่งราษฎรอาจบอกเลิกเสียเมื่อใดก็ได้ ข้อนี้ถือว่าโรมัส ฮอบส์เองก็สนับสนุนการปฏิวัติ ถ้ารัฐธำธิปไตยทำการเกินเหตุ อย่างไรก็ตามเราไม่อาจกล่าวได้ว่า โรมัส ฮอบส์นิยมกฎหมาย ธรรมชาติ การที่โรมัส ฮอบส์ พุดถึงเรื่องสิทธิธรรมชาติก็เพราะต้องการจะโยงไปถึงทฤษฎีสัญญา ประชาคมต่างหากมิใช่จะยอมรับว่ามีกฎหมายธรรมชาติอยู่ในโลก (วิชฌู เครื่องงาม 2536 : 57-58)

จอห์น ล็อก (John Locks) เชื่อว่ามนุษย์ใน “สภาวะตามธรรมชาติ” เป็นอิสระและมีความเสมอภาค คือมนุษย์สามารถกระทำการตามที่ตนตัดสินใจเลือกกระทำภายในขอบเขตที่กฎ แห่งธรรมชาติวางไว้และไม่มีผู้ใดมีสิทธิหรือมีอำนาจมากกว่าผู้ใด จอห์น ล็อกมีความเห็นว่าใน “สภาวะตามธรรมชาติ” เป็นสภาวะแห่งสันติสุขเป็นสภาวะที่มนุษย์ต่างมีเจตนาดีต่อกัน มีการ ช่วยเหลือและประพฤติดต่อกันอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย โดยมีเหตุผลว่าการที่สภาวะตามธรรมชาติมี ลักษณะดังที่กล่าวมาเป็นเพราะว่า “สภาวะตามธรรมชาติ” มีกฎแห่งธรรมชาติควบคุมอยู่ซึ่งผูก มัดทุกคน เหตุผลจากกฎแห่งธรรมชาติสอนมนุษย์ชาติทั้งปวงว่า โดยที่มนุษย์เสมอกันและเป็น อิสระทั่วกันมนุษย์เราจึงไม่ควรทำอันตรายผู้อื่นไม่ว่าจะในเรื่องชีวิต สุขภาพอิสรภาพและทรัพย์สินสมบัติ จอห์น ล็อก เชื่อว่ามนุษย์สละละทิ้ง “สภาวะตามธรรมชาติ” ด้วยเหตุผลสองประการ คือ “สภาวะตามธรรมชาติ” ขาดองค์การที่กระทำหน้าที่ลงโทษผู้ละเมิดสิทธิตามธรรมชาติของผู้อื่น และขาดองค์การที่กระทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันมิให้สิทธิในร่างกายและทรัพย์สินถูกล่วงละเมิด

ดังนั้นเมื่อนุชย์ร่วมกันทำ “สัญญาประชาคม” ก็เพื่อมีหลักประกันในความมั่นคงแห่งสิทธิตามธรรมชาติตนเอง แต่สังคมที่มีระเบียบจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้นยอมสละอำนาจที่จะบังคับใช้กฎธรรมชาติด้วยตนเองให้กับสังคม และยอมรับที่จะอยู่ใต้อำนาจ ๆ หนึ่งซึ่งได้รับมอบหมายให้ปราบปรามผู้ล่วงละเมิดสิทธิตามธรรมชาติ อำนาจที่ยอมรับให้มีอำนาจบังคับบัญชาตนก็คือ “องค์อธิปัตย์” นั่นเอง จอห์น ล็อกเห็นว่า “องค์อธิปัตย์” ไม่ได้มีอำนาจที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ทั้งนี้เพราะในประการแรก อำนาจขององค์อธิปัตย์นั้นเกิดจาก “สัญญา” ย่อมเป็นธรรมดาที่อำนาจดังกล่าวจะมีเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อให้วัตถุประสงค์ของประชาคมที่มนุษย์ก่อตั้งขึ้นมาบรรลุเป้าหมาย และในประการต่อมา การที่มนุษย์สละละทิ้ง “สภาวะตามธรรมชาติ” มาก่อตั้งสังคมขึ้นก็ด้วยหวังที่จะมีหลักประกันในความปลอดภัยทางร่างกายและทรัพย์สินของตนเท่านั้น ดังนั้นแม้ว่าประชาคมจะมีอำนาจจำกัดสิทธิเสรีภาพของสมาชิกประชาคมให้ลดน้อยลงได้ แต่ย่อมไม่อาจทำลายล้างสิทธิเสรีภาพทั้งปวงของสมาชิกซึ่งเคยมีอยู่ใน “สภาวะตามธรรมชาติ” ได้ (วีระ โลงจายะ : 2537 : 471-472) และจอห์น ล็อกได้ให้ความสำคัญแก่ปัจเจกชนซึ่งมีสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) ซึ่งเห็นว่าตามหลักสิทธิตามธรรมชาติ มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิโดยกำเนิดในชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน สิทธิตามธรรมชาตินี้จึงไม่อาจจำหน่ายจ่ายโอนหรือถูกยกเลิกได้ไม่ว่าในกรณีใดๆ

จอห์น ล็อก ให้แนวทางปรัชญาแบบเหตุผลนิยมและประจักษ์ว่าท้าววิเคราะห์การเมืองเห็นว่ามนุษย์และสังคมแยกจากกันไม่ได้ เพราะสังคมประกอบขึ้นจากมนุษย์ สังคมจึงมีวัตถุประสงค์สุดท้าย คือความสุขและความสงบของมนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิก จอห์น ล็อก สรุปว่าอำนาจทุกชนิดในสังคมมีข้อจำกัด ข้อจำกัดที่สำคัญของอำนาจก็คือ การคุ้มครองเสรีภาพและกรรมสิทธิ์ (กรรมสิทธิ์ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์มีอยู่ก่อนเข้ามาร่วมเป็นสังคม) หากผู้ปกครองฝ่าฝืนดำเนินการปกครองแบบทรราช ประชาชนยังสงวนสิทธิซึ่งเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนบนโลกที่จะตรวจสอบว่าสิ่งที่ผู้มีอำนาจกระทำนั้น ยุติธรรมหรือไม่ ทั้งนี้เป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติซึ่งอยู่เหนือกว่าและมีมาก่อนมนุษย์ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ 2537 : 46-48)

จิ้ง จากส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ได้เขียนหนังสือชื่อ “สัญญาประชาคม” (Contrat Social) ที่มีชื่อเสียงขึ้น รูสโซได้ค้นคว้าหาเหตุผลมาอธิบายความชอบธรรมของอำนาจอธิปไตยที่เป็นของประชาชน ซึ่งเขาถือว่าเกิดจากเจตจำนงร่วมกันของประชาชน แต่ขณะเดียวกันเขาก็เน้นความสำคัญของเสรีภาพส่วนบุคคล และความเสมอภาคของบุคคลทุกคนในสังคม เขาเห็นว่าในสภาวะตามธรรมชาติ มนุษย์มีความพอใจในความเป็นอยู่ของตนและดำรงชีวิตร่วมกันด้วยความสามัคคีปรองดอง มีความพอใจในชีวิตตามธรรมชาติ และรักความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ รูสโซอธิบายว่าความเป็นเอกภาพของสังคม อันเกิดจากความสามัคคีปรองดองกัน มีความสำคัญสูงสุดเท่ากับเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งเป็นลักษณะตามธรรมชาติของมนุษย์เขาเห็นว่า

เสรีภาพและความเสมอภาคเป็นแก่นแท้ของความสุขของมนุษย์ แต่เมื่อมีความจำเป็นจะต้องมารวมตัวกัน จึงจำเป็นต้องคิดค้นหารูปแบบการรวมตัวกันเป็นสังคมที่สามารถให้หลักประกันอย่างเพียงพอแก่เสรีภาพและความเสมอภาค ซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ดังนั้นการมีสัญญาประชาคมระหว่างกัน มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีรัฐในฐานะเป็นหลักประกันสิทธิในความเสมอภาคและความมีเสรีภาพ ความชอบธรรมของการมีรัฐจึงอยู่ที่ความสามารถที่จะให้หลักประกันแก่สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชนเท่านั้น รัฐจึงต้องรับรองและคุ้มครองทำนุบำรุงสิทธิเสรีภาพของประชาชนทุกคน เสรีภาพและความเสมอภาคจึงไม่ใช่เป็นเพียงสิทธิตามธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นสิทธิตามกฎหมายที่ประชาชนทุกคนสามารถยกขึ้นกล่าวอ้างต่อรัฐได้อย่างเท่าเทียมกันรัฐและกฎหมายจึงต้องอยู่ภายใต้บังคับของเจตจำนงร่วมกันของประชาชนซึ่งเป็นผู้ก่อกำเนิดรัฐขึ้นมา (พณีส ทศนิยานนท์ ม.ป.ป.: 26-27)

ในเรื่องทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมาย รูสโซเห็นว่าเป็นสังคมธรรมชาติ กฎธรรมชาติทำให้มนุษย์ไม่ทำอันตรายคนอื่น แต่ในสังคมตามสัญญาประชาคมนั้น กฎที่ใช้เป็นกฎหมาย (Loi Juridique) จะเป็นกฎหมายได้ ก็ต้องมาจากเจตนารมณ์ร่วมกันของประชาชนเท่านั้น และเมื่อกฎหมายเป็นการแสดงออก ซึ่งเจตนารมณ์ร่วมกันของปวงชนแล้วกฎหมายเท่านั้นจึงจะจำกัดสิทธิเสรีภาพของคนแต่ละคนได้ แนวคิดของรูสโซนี้ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายธรรมชาติมากพอๆ กับจอห์น ล็อก แต่รูสโซมองแตกต่างไปที่ผู้ก่อตั้งทฤษฎีสัญญาประชาคมให้เป็นที่มาของ “อำนาจอธิปไตยของปวงชน” (Souverainete populaire) คือสัญญาประชาคมนี้เป็นสัญญาที่สมาชิกแต่ละคนทำสัญญากับคนอื่น ๆ ทุกคนว่า เราทุกคนจะยอมมอบร่างกายและอำนาจทุกอย่างที่มีอยู่ร่วมกันภายใต้อำนาจสูงสุดของเจตนารมณ์ร่วมกันของสังคม และเราก็จะได้รับส่วนในฐานะที่เป็นสมาชิกที่แยกจากกันมิได้ของส่วนรวม ผู้เข้าร่วมแต่ละคนรวมกับทุกคนไม่ใช่กับใครคนใดคนหนึ่ง โดยนัยนี้เขาผู้นั้นไม่ต้องเชื่อฟังใครนอกจากตัวเอง และยังคงมีเสรีภาพเหมือนเมื่อก่อน ตามความเห็นของรูสโซแล้วสัญญาประชาคมนี้ก่อให้เกิดผลหลายประการ คือ ประการแรก ร่างกายชีวิต และทรัพย์สิน ได้รับการคุ้มครองจากสังคมร่วมกัน ประการที่สอง เจตนารมณ์ร่วมกันของสังคมนี เป็นเจตนารมณ์ของสังคม ไม่ใช่ของบุคคลหรือกลุ่มคน ดังนั้นแต่ละคนรวมกับทุกคนเป็นหนึ่งและเชื่อฟังตนเอง เจตนารมณ์ร่วมกัน (Volonte generale) จึงสูงสุดและไม่มีทางขัดกันประโยชน์ของสมาชิกแต่ละคนได้ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ 2537 : 49-50)

เมื่อสังคมมีความเจริญมากขึ้นนักวิชาการได้รวมตัวกันทำการศึกษานโยบายทางกฎหมายต่างๆ จนเกิดสำนักกฎหมายต่างๆ ขึ้นและในช่วง “สมัยใหม่” (Modern Times) ประมาณ ค.ศ. 1453 ถึง ค.ศ. 1789 ก็เกิด “สำนักกฎหมายธรรมชาติ” (Natural Law School)

ขึ้น โดยนักปราชญ์ทางกฎหมายของสำนักกฎหมายธรรมชาตินี้มีความเชื่อว่า กฎหมายควรจะเป็นกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องชอบธรรม มีเหตุผล และเชื่อว่าจะมีความถูกต้องตามธรรมชาติที่เรียกว่า “กฎหมายธรรมชาติ” เป็นหลักธรรมหรือเป็นกฎเกณฑ์เพราะตามธรรมชาตินั้นมนุษย์มีเหตุผลที่จะกันหาความถูกต้องตามธรรมชาติความเชื่อในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและสติปัญญาของมนุษย์นี้ทำให้สำนักกฎหมายธรรมชาติดีความกล้าที่จะวิจารณ์ว่าระบบกฎหมายโรมันไม่ใช่จะถูกต้องเสมอไป เช่นในส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลนั้นสำนักกฎหมายธรรมชาติเห็นว่าระบบกฎหมายโรมันไม่ถูกต้อง บุคคลทุกคนต้องมีความเท่าเทียมกันไม่ควรจะมีทาสในสังคมมนุษย์อีกต่อไป ระบบทาสเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับธรรมชาติและขัดต่อหลักกฎหมายอย่างที่สุด สำนักกฎหมายธรรมชาติพยายามจัดระเบียบของกฎหมายให้เป็นระบบโดยอาศัยหลักตรรกวิทยาและอธิบายว่า กฎหมายนั้นมีรากฐานมาจากเหตุผลตามธรรมชาติของมนุษย์ กฎหมายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมิใช่สิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้ทรงกำหนดขึ้น โดยมนุษย์ทุกคนจะต้องยอมรับโดยไม่ต้องคิดว่า กฎหมายนั้นมีเหตุมีผลหรือไม่ นอกจากนี้สำนักกฎหมายธรรมชาตียังยกย่องสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคน และยอมรับบทบาทสำคัญของกฎหมายลายลักษณ์อักษรอันมีผลทำให้มีการตราประมวลกฎหมาย (Codification of laws) ขึ้นใช้บังคับในเวลาต่อมา (ชาญชัย แสงศักดิ์ 2538 : 72-73)

อย่างไรก็ดี นักปราชญ์ต่างๆ ที่กล่าวมาแม้ว่าจะไม่ได้มีแนวความคิดเดียวกัน แต่ก็มีความเห็นที่คล้ายคลึงกันว่า ผู้ปกครองที่ชอบจะต้องได้รับอำนาจการปกครองจากประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง ประชาชนในฐานะปัจเจกบุคคลมีสิทธิหรือเรียกร้องสิทธิอันเป็นสิทธิตามธรรมชาติของตนซึ่งไม่มีผู้ใดจะขัดขวางหรือพรากเอาไปได้ แนวความคิดของนักปราชญ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้มีการพัฒนาติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง และทำให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงในทางสังคมที่ดีขึ้น เช่น เรื่องทาสนับว่าเป็นการกดขี่ข่มเหงต่อความเป็นมนุษย์ชาติอย่างร้ายแรง เรื่องกระบวนการพิจารณาคดี ที่มีการสอบสวนได้ส่วนด้วยวิธีการที่โหดร้ายทารุณ ทำให้มีผู้บริสุทธิ์ถูกลงโทษมากมาย เรื่องการควบคุมคุมขังผู้กระทำความผิด นักโทษจะถูกคุมขังและถูกปฏิบัติในสภาพการณ์ที่เลวร้าย และเรื่องสิทธิและเสรีภาพต่างๆ เป็นต้น ส่งผลให้มีการต่อต้านลัทธิอำนาจนิยม และเป็นพื้นฐานของการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยต่อมา และที่สำคัญที่จะต้องกล่าวถึงคือแนวความคิดที่กล่าวถึงนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ได้มีการกล่าวอ้างต่อมาเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการปฏิวัติของอังกฤษ การประกาศอิสรภาพของอเมริกา และการปฏิวัติฝรั่งเศสซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป